

4.4. Потенціал розвитку екотуризму за соціально-економічними критеріями

Сьогодні, сфера туризму в Україні це інтенсивно розвиваюча ланка економіки країни. Зростає популярність туризму як активного відпочинку, постійно розширюється його географія, створюються нові напрями та види туризму. З огляду на сучасну фінансову ситуацію на світовому ринку можна прогнозувати динамічний розвиток внутрішнього сектора. У зв'язку з цим зросте попит на всі напрями та види відпочинку всередині країни.

У зв'язку з цим все більшого поширення набуває екологічний туризм. Екологічний туризм є одним з найважливіших сегментів в туристичній сфері. Його актуальність пояснюється тим, що за оцінкою експертів, саме цей вид туризму в найближчому майбутньому повинен отримати пріоритетний розвиток, так як він орієнтований на охайне, раціональне використання природних та історико-культурних об'єктів, виховує екологічний світогляд людей, дозволяє уникнути багатьох негативних наслідків масового туризму. Крім того, практика показує, що екологічний туризм сприяє соціально-економічному розвитку регіонів. Причина попиту на даний напрямок, в першу чергу - потреба громадян у вільному спілкуванні з природою.

Екологічний туризм - це подорож з відповідальністю перед навколишнім середовищем і непошкодженими природними територіями.

Відмінні риси екологічний туризму полягають у тому, що він може запобігати негативному впливу на природу та спонукати туроператорів і туристів сприяти охороні природи та соціально-економічному розвитку.

Екологічний туризм - це єдиний напрямок в індустрії туризму, який зацікавлений в збереженні свого головного ресурсу - природного середовища або його окремих компонентів (пам'яток природи, певних видів тварин або рослин і т.д.).

В процес екологічного туризму залучено місцеве населення, воно є зацікавленим у використанні природних ресурсів на основі господарювання, а не вилучення. Сутність цивілізованого вигляду туризму обов'язково повина носити риси «екологічності», не порушувати природної рівноваги, а тим

більше не завдавати шкоди природним комплексам. Всі види туризму повинні включати екологічну та культурну складові, мати загальноосвітні цілі та виховну спрямованість.

Можна виділити п'ять основних критеріїв, яким повинен відповідати екологічний туризм:

1) спрямованість до природи, використання переважно природних ресурсів;

2) не нанесення шкоди природному середовищі або мінімізація цього збитку;

3) націленість на екологічну освіту та просвіту, на формування відносин рівноправного партнерства з природою;

4) спрямованість на збереження місцевої соціально-культурної сфери;

5) економічна ефективність з позиції сталого розвитку тих регіонів, де він здійснюється.

Екологічний туризм зазвичай розуміється як активний і пізнавальний відпочинок людей, які відвідують екологічно чисті місця, природні резервації, національні парки і заповідники, або «туризм, з м'яким дотиком до природи».

Для формування позитивного іміджу (образу) будь-якої території необхідні кілька чинників, наприклад, важлива ступінь економічного розвитку, формування інфраструктур, сфери послуг, транспорту, екологічної складової, присутності рекреаційних ресурсів, і загальної інвестиційної привабливості регіону.

Для створення у регіоні позитивного іміджу в більшій мірі важливі:

- ступінь розвитку інфраструктури;
- ступінь розвитку економіки;
- ступінь розвитку сфери послуг.

Виняток становлять країни, призначені для повноцінного пляжного відпочинку, тобто ті країни, в яких туристичний бізнес є основним джерелом поповнення державного бюджету, наприклад, Туніс, Туреччина, Єгипет.

Турагенства та туроператори, разом з державними органами влади, зазвичай намагаються максимально «просувати» свій регіон для туристів. Маркетинг територій та туризму взаємопов'язані між собою. Туристичні фірми вважаються суб'єктами розвитку регіонів, а завдяки маркетингу цих територій

здійснюється підвищення туристичного потоку. Якщо в країні туристичні послуги розвинені на високому рівні, відвідувачі цієї країни складуть про даний регіон позитивну думку, створять свій образ про дану територію.

Основною метою всіх суб'єктів сучасного маркетингу стає підвищення матеріального прибутку за рахунок реалізації максимальної кількості турпакетів. В результаті маркетингу територій підвищується привабливість даного регіону, а також зростає престиж країни в очах туристів.

Позитивний імідж території необхідний для залучення в країну приватного капіталу, тобто додаткових інвестицій. Вимірюють величину капіталу, залученого на певну територію, шляхом застосування туристичного «мультиплікатора», що показує непрямий вплив на соціальну сферу і економіку країни. Маркетинг іміджу території вважається в порівнянні з іншими сучасними стратегіями розвитку досить незатратним способом, він не передбачає істотних змін інфраструктури, допомагає покращувати комунікативні аспекти, тобто сприяє підвищенню привабливості регіону.

Екологічний туризм – природо-орієнтований вид туризму, який являє собою подорож в місця з відносно непошкодженим природнім середовищем, з метою отримання уявлень про культурно-етнографічних та природні особливості місцевості, без порушення цілісності екосистеми з боку мандрівника, який здійснюється відповідно до принципів екологічної стійкості, при цьому роблячи охорону природних ресурсів вигідною для місцевих жителів [1].

Виходячи з даного визначення, можна зробити висновок про те, що розвиток екологічного туризму в країні може надавати позитивний вплив на соціально-економічні показники.

Одним з основних аспектів при розгляді даного виду туризму є оцінка зміни соціально-економічних показників в процесі його розвитку (рис.1).

Розглянемо вплив екологічного туризму на соціальні показники в країні. Соціальні наслідки розвитку екологічного туризму можуть бути надзвичайно значущі особливо в сільських регіонах України. Повернення з міст селян, що виростили в селах і залишили «рідні края» через безробіття, зростання сільського населення, розвиток народних промислів для створення ринку

збуту сільських сувенірів, виробів. Розвиток інфраструктури екотуризму підвищує престижність країни, створює можливість для відпочинку місцевого населення в природному рекреаційній середовищі. Екологічний туризм стимулює традиційні форми використання природних ресурсів, вирощування екологічно чистих продуктів харчування; збільшення інвестицій як для інфраструктури і сервісу, так і для охорони природи.

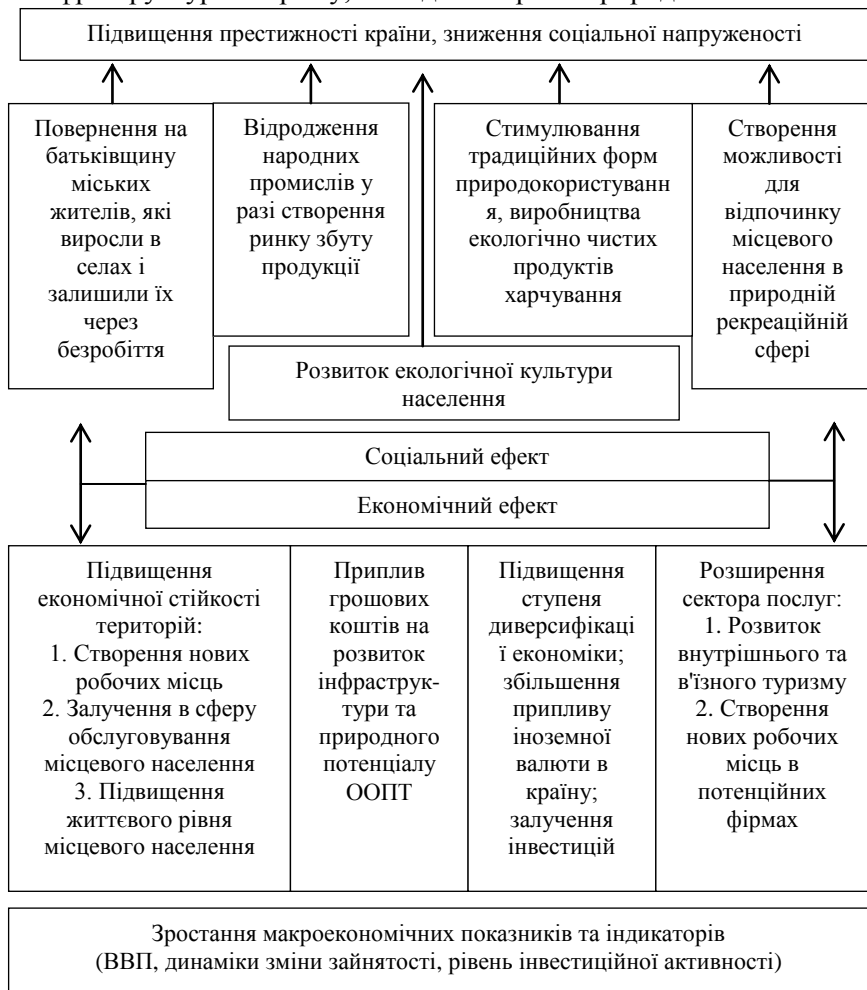

Рис. 1. Соціально-економічний ефект від розвитку екотуризму в країні

З точки зору економічних показників, необхідно відзначити підвищення економічної стійкості територій, залучених в розвиток екологічного туризму на сільських територіях шляхом створення нових робочих місць, і залучення в сферу обслуговування місцевого населення, підвищення життєвого рівня місцевого населення і зниження рівня соціальної напруженості. Створення екологічних маршрутів і вдосконалення інфраструктури екотуризму в Україні сприяє розвитку внутрішнього туризму та міжнародної напруженості, що склалися в 2014-2018 роках. Заходи, спрямовані на розвиток екологічного туризму, призводять до створення нових робочих місць не тільки в регіонах, але і в потенційних туристичних фірмах, які будуть займатися цією діяльністю. Крім вищезазначеного, роль екотуризму в економіці пов'язана з:

- розширенням сектора послуг;
- підвищенням ступеня диверсифікації економіки;
- збільшенням припливу іноземної валюти в країну;
- залученням інвестицій.

Якщо розглядати екологічний туризм в етнографічному контексті, то його розвиток здатний створити позитивну дію на соціально-економічні показники громад, малих народів, етнічних груп. Зокрема, туристи у рамках подорожі знайомитимуться з цінностями народної культури, прикладного мистецтва, з національними піснями і танцями, місцевими звичаями, що забезпечить робочі місця та приплив грошових коштів корінним жителям, допоможе їм зберігати традиційний життєвий устрій. Природо-орієнтований туристичний бізнес здатний:

- залучити в економіку нові види природних ресурсів на стійкій основі;
- екологічний туризм здатний внести важливий внесок у розвиток екологічної культури населення;
- при вірній організації туристичний бізнес здатний підтримати особливо охоронні природні території (ООПТ), рівень державної підтримки яких недостатній не лише для їх розвитку, але і для збереження [2].

Проте слід зазначити, що внесок екотуризму в економічний розвиток регіону тим вище, чим більше в ньому використовуються продукти та матеріали місцевого виробництва, а також місцевий персонал. Це пов'язано з ефектом

мультиплікатора, а також чинником «витоку» доходів з регіону і країни. Незважаючи на це, варто відмітити, що екологічний туризм може і негативно позначатися на соціальних показниках, оскільки останнім часом багато територій, що охороняються, як за кордоном, так і в Україні, стикаються із зростанням потоку відвідувачів, особливо «диких» туристів. Багато хто з ООПТ виявився не готовим, з одного боку, забезпечити задоволення потреб вже зростаючої кількості екотуристів, а з іншою, гарантувати охорону використовуваних в туристичній діяльності природних ресурсів. З точки зору питання створення робочих місць для місцевого населення, можна виділити наступні позитивні та негативні наслідки (Таблиця 1).

Таблиця 1

Позитивні та негативні наслідки створення нових робочих місць спричиненні розвитком екотуризму

Позитивний аспект	Негативний аспект
У туризмі висока можливість створення робочих місць. У зв'язку з орієнтацією на сервіс туризм важко «автоматизувати»	У туризмі в основному низькооплачувані, сезонні робочі місця, що не дають можливості для кар'єрного зростання. Робочі місця, що вимагають високої кваліфікації часто недоступні для сільського населення. Для ведення незалежного бізнесу у селян бракує умінь і фінансових коштів
Створювані робочі місця не вимагають високої кваліфікації, що підходить для основного прошарку сільського населення	Закордонний менеджмент
Для вирішення частини завдань туризму потрібен кваліфікований персонал (перекладачі, гіді, менеджери в туристичних фірмах і фахівці з охорони природи та ін.)	

Впровадження іноземних цінностей і моделей поведінки, туризм в країнах, що розвиваються, часто руйнує традиційне соціальне і культурне середовище.

До найбільш широко поширених ефектів туризму відносяться соціальні та культурні трансформації, які досить важко оцінити. Але подібні масштабні зміни викликаються значною мірою й іншими чинниками, такими як інтернет, телебачення і урбанізація. З іншого боку, види туризму, контрольовані місцевою владою, можуть служити зміцненню традиційних культур на відділених територіях (Таблиця 2).

Таблиця 2

Позитивний та негативний вплив екотуризму
на сферу культури

Позитивний аспект	Негативний аспект
Створення зв'язку між народами і зміцнення взаєморозуміння різних етнічних груп	Монетизація традиційних культурних цінностей
Привертання уваги світової громадськості до проблем нерозвинених країн	Зростання злочинності, а також руйнування культурних цінностей народу, що затвердилися
Розвиток у корінних жителів культурної самосвідомості	Ізольованість екскурсійних об'єктів, а також туристичних центрів від справжнього життя населення приймаючої країни

Туристична діяльність призводить до розвитку інших галузей - зокрема, легкої промисловості, сільського господарства, виробництва будівельних матеріалів. Доходи від туристичної діяльності, у свою чергу, дозволяють ефективніше використати ресурси, а також розвивати та переходити на сучасніші технології.

Усе вищезгадане дає значний поштовх як для зростання добробуту корінних жителів, так і для безпосереднього розвитку економіки, що особливо важливо для регіонів, що знаходяться на значній відстані від великих індустріальних центрів, для яких притаманний традиційно низький рівень економічного розвитку. Проте, незважаючи на вищепераховані позитивні аспекти, в деяких країнах зростання числа забезпечених туристів призводило до зростання цін на місцеву продукцію та послуги, а також до нестачі важливих для місцевого населення товарів, що, зрештою, негативно позначилося на місцевих жителях (особливо це стосується тих корінних жителів, які не зайняті в туристичній діяльності) [3].

Таким чином, одна з основних проблем в цій сфері - конкуренція за ресурси з місцевим населенням. Особливо це важливо з огляду на те, що при наданні територіям статусу особливо охоронних природних територій, місцеві жителі нерідко змушені відмовлятися від традиційних і значущих для них видів природокористування. В якості компенсації можуть виступати грошові виплати, або залучення корінних жителів до новостворюваних робочих місць, створення більш зручних умов життя, наприклад, розвиток місцевої інфраструктури. У зв'язку з вищевикладеним, одним з основоположних завдань для осіб, що розвивають екологічний туризм в регіоні, є створення спеціальної програми, або стратегії, яка буде забезпечувати місцевому населенню можливість отримати реальні блага і переваги від подібної діяльності, що розвивається. Це особливо важливо з огляду на те, що в ряді окремих випадків розвиток туризму в регіоні призводило лише до збагачення вузького кола багатих осіб, в той час як малозабезпечені громадяни ставали або ще біднішими, або що призводило до ще більшого соціального розшарування. В даному контексті, розвиток екотуризму може бути прийнятий негативно з боку місцевих жителів.

Первинний і вторинний дохід від туризму може надходити в різні економічні сектори та може бути отриманий різними суб'єктами. У будь-якому випадку, навіть якщо очікувані вигоди капіталу незначні, при плануванні екологічного туризму слід виявити ті сектори і суб'єкти, які будуть зачеплені всередині даного регіону в першу чергу. При цьому, приплив доходів може направити розвиток як в бажаному напрямку, що несе виключно позитивні наслідки (наприклад, зростання виробництва харчових продуктів на місцях), так і в небажаному (наприклад, зростання цін на товари, збільшення потреб в імпорті палива та ін.). «Нові» доходи можуть погіршити існуючу соціальну нерівність або ж навпаки, піти на користь малозабезпеченої частини місцевого населення. Соціально-економічні переваги, які отримують корінні жителі від розвитку екологічного туризму, будуть безпосередньо пов'язані й в значній мірі залежати від типу операторів, розвиваючих екологічний туризм в регіоні, тобто від соціальної відповідальності співробітників і власників туристичних фірм, величини фірм, а також від вимог до персоналу. При організації соціально-економічної взаємодії з місцевими жителями

необхідно попередньо вибудувати стратегію розвитку, що враховує вищезазначені аспекти [2].

Для розвитку екологічного туризму в кожному окремому регіоні необхідний реалістичний погляд на його передбачувану прибутковість, конкурентоспроможність пропонувананих послуг, а також на можливості їх просування. Для цього важливо прорахувати оптимальний рівень розвитку екологічного туризму для даної території та розробити стратегію, що веде до досягнення цього рівня. Подібна стратегія повинна враховувати наступні принципи розвитку екологічного туризму:

- а) збереження природних комплексів;
- б) створення механізмів збільшення зайнятості місцевих жителів;
- в) виникнення можливості зростання доходів, як природоохоронних структур, так і сільських територій;
- г) розвиток екологічної освіти.

Місцеві, регіональні, областні органи управління і ООПТ маючи таку стратегію розвитку, будуть здатні мінімізувати «витрати» екотуризму та максимально збільшити його переваги.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що розвиток екологічного туризму здатний надати величезний позитивний вплив на соціально-економічні показники країни цілому, однак для їх досягнення необхідно розробити та реалізувати стратегію, що враховує та мінімізує можливі негативні наслідки від такого розвитку.

Література

1. Никоноров С.М. Социально-экономическая сущность экологического туризма / С.М. Никоноров // Вестник Чувашского университета. - 2010. - №1. - С.437-442.
2. Печерица Е.В. Туризм как ключ к экономическому развитию сельских территорий / Е.В. Печерица // Сборник трудов III Международной научно-практической конференции. Туризм на сельских территориях: опыт, проблемы, перспективы. - 2014. - С. 137-148.
3. Сорокіна Г.О. Екологічний туризм: [навч. посіб.] / Г. О. Сорокіна; Державний заклад «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». - Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. - 206 с.

© Безугла Л.С., 2019